

Krystyna Kowalik

Stanisław Jan Jodłowski

1. Biogram

Stanisław Jan Jodłowski, syn Wiktora i Wiktorii z d. Szczepanik, urodził się 14 grudnia 1902 roku w Tarnawce. Zmarł w Krakowie 8 lutego 1979 roku. Pochowany na Cmentarzu Rakowickim (Kwatera XXIII ZACH, rząd III, miejsce 13a). W latach 1908–1912 uczęszczał do szkoły powszechnej w Tarnawce i w Babicach, potem kontynuował naukę w gimnazjum klasycznym im. J. Słowackiego w Przemyślu, które ukończył w 1922 roku. W Przemyślu też przez trzy lata (1922/1923–1924/1925) studiował teologię w Instytucie Teologicznym, następnie język polski i ruski na wydziale filozoficznym UJK we Lwowie. Studia ukończył w 1929 roku ze stopniem doktora filozofii. Po złożeniu egzaminów w 1930 roku uzyskał dyplom magistra filozofii z językoznawstwa polskiego. Dzięki zdany egzaminom pedagogicznym miał uprawnienia do pracy jako nauczyciel szkół średnich (1938) i powszechnych (1939). Po studiach przez pierwsze lata łączył dydaktykę na UJK z pracą w lwowskim VI Gimnazjum. Na uczelni początkowo był zatrudniony na stanowisku młodszego, a później starszego asystenta w kierowanej przez H. Gaertnera Katedrze Języka Polskiego i w Katedrze Filologii Słowiańskiej, którą kierował W. Taszycki. W latach 1932–1936 S.J. pracował w wydawnictwie Książnica-Atlas na stanowisku redaktora. Kolejne lata to powrót do dydaktyki szkolnej na poziomie podstawowym (we Lwowie, w Przemyślu, Żurawicy). W czasie wojny pracował w Szkole Handlowej w Przemyślu, brał też udział w tajnym nauczaniu. W 1946 wraz z rodziną osiadł w Krakowie.

Zawodowo najpierw związał się z PWSP w Katowicach, a 1 września 1947 roku został zatrudniony jako asystent na krakowskiej PWSP, przekształconej w WSP, gdzie przepracował do 1968 roku. Habilitował się na podstawie pracy „Części mowy. Historia i teoria systemu”. W 1954 roku otrzymał tytuł docenta, w 1964 – tytuł profesora nadzwyczajnego, a w 1973 – profesora zwyczajnego.

W krakowskiej WSP zorganizował Katedrę Języka Polskiego, którą kierował w latach 1955–1968, łącząc obowiązki najpierw z funkcją dziekana Wydziału Filologiczno-Historycznego (1950/1951–1955/1956), a następnie z funkcją prorektora (1956/1957–1961/1962). Prowadził

także Studium Doktoranckie. W latach 1947–1950, będąc kierownikiem Biblioteki Głównej, zainicjował prace nad katalogiem oraz nad stworzeniem odrębnych księgozbiorów zakładowych.

Prowadził też zajęcia w nowo powstałej WSP w Rzeszowie, a od początku lat 60. XX wieku miał również wykłady na UJ. 1 stycznia 1968 roku podjął pracę na UJ jako jedynym miejscu zatrudnienia i pozostał tu aż do przejścia na emeryturę w 1973 roku. Był kierownikiem zorganizowanego wspólnie z docentem Juliuszem Kijasem Zakładu Metodyki Nauczania Języka Polskiego i Literatury Polskiej.

Wypromował 13 doktorów, wielokrotnie występował jako recenzent rozpraw doktorskich i habilitacyjnych. Przeszedł do historii jako znakomity pedagog i wychowawca wielu pokoleń polonistów, zwłaszcza nauczycieli języka polskiego.

Był członkiem Komitetu Językoznawstwa PAN, Komisji Językoznawstwa krakowskiego Oddziału PAN, Komisji Kultury Języka PAN. Był zaangażowany w działalność społeczną. Pełnił różne funkcje w ZNP, w Krakowskim Komitecie FJN. Był radnym Dzielnicy Zwierzyniec, następnie radnym Rady Narodowej Miasta Krakowa jako członek Komisji Oświaty, od 1965 roku przez dwie kadencje był posłem na sejm, gdzie uczestniczył w pracach Komisji Oświaty i Nauki, następnie przewodniczył Podkomisji dla Szkół Ogólnokształcących. Od 1949 roku był członkiem Stronnictwa Demokratycznego. Od 1969 był przewodniczącym Zespołu Rzeczników do spraw Planów i Programów Studiów na Kierunku Filologii Polskiej Wyższych Szkół Nauczycielskich. Był odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi (1956), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1959), Medalem KEN (1969), Złotą Odznaką ZNP (1970).

W 1972 roku środowisko naukowe uczciło jubileusz S.J. – siedemdziesięciolecie urodzin – wydaniem w serii prac Komisji Językoznawstwa krakowskiego Oddziału PAN książki jubileuszowej, na którą złożyło się 25 artykułów, bibliografia prac S.J. i kilkustronicowy życiorys, podpisany przez Komitet Redakcyjny (tworzyli go wtedy profesorowie M. Karaś, J. Kuryłowicz, J. Safarewicz, F. Sławski, W. Taszycki).

Rok po śmierci S.J. zorganizowano konferencję. Jej przebieg wraz z wygłoszonymi na niej referatami dokumentuje publikacja „Stanisław Jodłowski uczony – nauczyciel – działacz” (1981) pod redakcją M. Halawy, wydana w serii Biblioteki 40-lecia Stronnictwa Demokratycznego.

S.J. był żonaty z Matyldą z d. Ley (11.02.1907–05.07.1981), miał córkę Danutę (Jodłowską-Wesołowską, 04.01.1932–15.08.2001, profesor, związaną z UJ). Miał też dwoje wnuków: Przemysława Wesołowskiego i Izabellę Wesołowską-Jareme.

2. Dorobek (poglądy, osiągnięcia)

Na dorobek naukowy S.J. składają się publikacje o różnym charakterze: podręczniki szkolne, słowniki ortograficzne, monografie, rozprawy, artykuły, streszczenia wygłoszanych referatów i in. Pierwsze teksty dotyczyły problematyki historycznej: „Kilka uwag o zaniku końcówki *-i* w polskim rozkazniku” (1929), „O formach «w oddziale», «w zwierciadle» i «w oddziale», «w zwierciadle»” (1930), „Staropolskie biblie i psalterze jako źródła do historii polskiej składni” (1931). Doświadczenia z pracy w wydawnictwie Książnica-Atlas wykorzystał w kolejnych

artykułach poświęconych różnym zagadnieniom poprawności pisowni i w monografii „Zasady interpunkcji. Prawidła, przykłady, wyjaśnienia, uzasadnienia” (1935), które zapewniły S.J. opinię eksperta w dziedzinie przepisów interpunkcyjnych. W tym samym roku powołany został na członka Komitetu Ortograficznego PAU. Opracowane wspólnie z Witoldem Taszyckim „Zasady pisowni polskiej i interpunkcji ze słownikiem ortograficznym” (1936) oraz „Słowniczek ortograficzny z zasadami pisowni dla uczniów szkół podstawowych” (1936), wydane po wojnie jako „Słownik ortograficzny i prawidła pisowni polskiej” (1946), dały początek publikacjom, które przez dziesięciolecia stanowiły podstawowe kompendium wiedzy na ten temat dla wielu pokoleń, a aktualizowane są w użyciu do dzisiejszego dnia. Ten krąg zagadnień zamyka opracowana przez S.J. pod koniec życia monografia „Losy polskiej ortografii” (1979), w której na tle genezy i ogólnego rozwoju pisma przedstawił teoretyczne podstawy ortografii polskiej. Aktualności poglądów S.J. w tej kwestii dowodzi wznowienie podręcznika „Zasady interpunkcji” (2002). Uchodził za zwolennika „maksymalnego uproszczenia i ułatwienia pisowni” (Pisarek 1981: 80).

Osobny nurt publikacji, również wyrosłych z doświadczeń zawodowych, stanowią podręczniki szkolne, początkowo o charakterze ćwiczeń (1934, 1935) i przewodników metodycznych dla nauczycieli (1934), a także kilkanaście podręczników gramatyki (1936, 1937, 1946), przeznaczonych do nauki na różnych poziomach edukacji w zakresie szkoły powszechnej. Taki charakter ma też wydany wspólnie ze S. Rospondem i B. Wiczorkiewiczem „Język oczysty. Wiadomości i ćwiczenia z zakresu historii i kultury języka dla klasy XI” (1956), jak i wcześniejsza publikacja „Kultura języka” (współautorzy: S. Rospond, J. Tokarski, B. Wiczorkiewicz (1955)), adresowana do szerszego kręgu odbiorców.

Wiele prac poświęcił S.J. problemowi części mowy (1949, 1954). Wyniki badań publikowane w formie artykułów znalazły rekapitulację w zbiorze „Studia nad częściami mowy” (1971). Kluczowym zadaniem było ustalenie kryteriów klasyfikacji leksemów i systemu części mowy (1954, 1960, 1961). Poszukiwał podstaw odróżniania przysłówków, partykuł i im pokrewnych części mowy (1949), zajmował się spójnikami i przyimkami (1951), teorią zaimka (1950, 1970, 1972), statusem imiesłówów w systemie gramatycznym (1950), zestawieniami bliźniaczymi (1962), substantywizacją przymiotników w języku polskim (1964), czasownikami niefleksyjnymi (1970), problemem synchronii i diachronii w systemie części mowy (1967). Przyjęty przez S.J. system w końcowej fazie różni się od ówczesnych wydzieleniem sygnałów (wykrzykniki) i apeli (nakaźniki) oraz wprowadzeniem modulantów, poza tym rezygnacją z pojęcia partykuły (1976). Wszystkie zagadnienia przedstawione były na szerokim tle ogólnojęzykoznawczym i porównawczym z uwzględnieniem historii ich badań, często sięgającej starożytnej filozofii.

W związku z kontrowersjami, jakie wzbudza w ostatnich dziesięcioleciach status zaimka, na szczególną uwagę zasługuje monografia „Ogólnojęzykoznawcza charakterystyka zaimka” (1973), gdzie poza właściwościami kategoryalnymi i szczegółowymi predyspozycjami składniowymi znalazły omówienie zagadnienia fleksji, słowotwórstwa, zjawiska leksykalizacji. S.J., uwzględniając w opisie szereg zróżnicowanych właściwości, stwierdził, że „klasa zaimków nie jest wobec wyrazów rzeczownych, przymiotnych, przysłownych i liczebnich równorzędną, lecz się z nimi krzyżuje, nakładając się w poprzek na tamte wszystkie kategorie” (1973: 35), jest kategorią poprzeczną.

Wypowiadając się w kwestii statusu imiesłów w systemie gramatycznym, nawiązał do istotnych cech czasownika i przymiotnika oraz pojęć predykatywności i atrybutywności, i uznał, że imiesłowy „mimo silnej tendencji do adiektywizacji, adverbializacji czy substantywizacji poszczególnych form lub całych ich typów [...] wchodzą w obręb istotnych form czasownika” (1971: 82). Podobnie za czasowniki (niefleksyjne) uznał wyrazy typu *trzeba*, *można* itp. Jego zdaniem przemawia za tym ich wartość znaczeniowa i w zdaniu funkcja orzeczenia (1971: 86).

Pewną lukę wypełniała też osobna publikacja poświęcona „Substantywizacji przymiotników w języku polskim” (1964), zjawisku znanemu od dawna, powszechnemu i wręcz masowemu. Konwersja – zdaniem S.J. – proces wieloetapowy, obejmujący bardzo zróżnicowane semantycznie klasy wyrazów z różnych sfer życia, a równocześnie przez swoją żywotność powodujący usamodzielnianie się mechanizmów i środków derywacyjnych, wpływa modyfikująco na system słowotwórczy języka.

Strukturze jednostek leksykalnych S.J. poświęcał uwagę tylko okazjonalnie, ale poruszał istotne dla niej sprawy, jak zagadnienie metodologii badań, procedury analizy wyrazów i stosowanej terminologii („Z zagadnień związanych z nauczaniem gramatyki polskiej: 1. Wyrazy z przedrostkami oraz tzw. zrosty i złożenia” (1931), „Podstawowe zagadnienia metodologiczne słowotwórstwa” (1954), „O tzw. wyrazach rdzennych i rozwiniętych” (1956), „Podział słowotwórczy i podział morfemowy wyrazów” (1966)). Akceptował zasadę dwuczłonowości struktury derywatu, nie godził się jednak na niektóre terminy (m.in. za niejednoznaczny uważał termin *temat słowotwórczy*; proponowane w zamian *tworzywo* jednak się nie przyjęło). Za kontrowersyjne uznał rozróżnienia analizy słowotwórczej i morfemowej, upatrując w tej ostatniej podział jednopłaszczyznowy, ahistoryczny, a szczególnie przeciwny był wprowadzaniu tej procedury do praktyki szkolnej. Zwrócił ponadto uwagę na dobrze zadomowiony w historii polszczyzny i wyraźnie żywotny współcześnie, a także w innych językach, zwłaszcza w rosyjskim, czeskim i niektórych zachodnioeuropejskich, typ połączeń wyrazów o jednakowych kategoriach, które określił terminem *zestawienia bliźniacze* (1962), proponując równocześnie ich podział na zestawienia endocentryczne i egzocentryczne.

Za najważniejszą publikację w dorobku S.J. uważane są „Podstawy składni polskiej” (1976). Na właściwości składniowe wyrazów i potrzebę wypracowania jednolitej terminologii S.J. wskazywał przy różnych okazjach, szczególnie w kontekście dydaktyki wczesnoszkolnej, poczynając od początku lat 30. XX wieku, np. w ramach pracy „Z zagadnień związanych z nauczaniem gramatyki polskiej: 2. O istocie i nazwach niektórych części zdania” (1931), zwłaszcza w związku ze stratyfikacją systemu leksykalnego i form fleksyjnych. Charakterystycznym rysem tego ujęcia jest szerokie, sięgające połowy XIX wieku, zaplecze historyczne opisu polskiej problematyki składniowej, bogaty, wyekscerpowany z tekstów autentyczny materiał językowy, wnikliwy i wieloaspektowy jego ogląd, autorska propozycja procedury analizy i uporządkowania materiału, oryginalna terminologia i nie mniej ważna w ujęciu podręcznikowym forma podawcza. Na informację o strukturze składniowej polszczyzny składają się opisy gramatyczne wypowiedzeń i ich składników, opisy struktury epistemologicznej oraz analiza kursoryczna oddzielnie wypowiedzeń pojedynczych i złożonych. Na zróżnicowanie czynników wpływających na ustrukturalizowanie wyrażen syntaktycznych zwrócił uwagę już w artykule „Zasady polskiego szyku wyrazów” (1957), wiążąc pozycję

przymiotników w grupach nominalnych z ich funkcją semantyczną, a uzależnienie szyku zamknięcia *się* od prozodii, rytmiki mowy. Natomiast o wpływie perspektywy badawczej na interpretację związków składniowych przekonuje proponowana przez S.J. trójrodzajowość szyku członów zdania: podmiot – orzeczenie – dopełnienie/okoliczniki, uporządkowana zgodnie z pełnionymi przez nie funkcjami: nawiązującą i rozwijającą, zamiast stosowanej w opisach dwuczłonowej opozycji składników P – O (= podmiot – orzeczenie).

Wartość semantyczną wyrazu (znaczenie) i funkcję składniową, przez którą rozumiał współdziałanie wyrazu w wielowyrazowej jednostce znaczeniowej (1956), uważał za dwie sfery wyrazu. Wskazał szereg sposobów ustosunkowania współskładniowych w strukturze wypowiedzenia i możliwości zastosowania różnych procedur ich analizy (gramatycznej, logicznej, psychologicznej, epistemologicznej).

W artykule „Istota, granice i formy językowe modalności” (1953), odwołując się do ujęcia modalności logicznej sięgającej dzieł Arystotelesa, przedstawił szeroką gramatyczną interpretację tego zagadnienia, wskazując obiektywne i subiektywne sfery treści wypowiedzi oraz stopnie i rodzaje subiektywnego kontaktu mówiącego z treścią wypowiedzenia, a także szereg szczegółowych problemów włącznie z próbą określenia granic modalności i jej stanowiska wobec systemu gramatycznego.

Stwierdziwszy brak jednomyślności zarówno w sferze teoretycznej identyfikacji, jak i w zakresie praktycznego zastosowania terminu synonim tak w literaturze rodzimej, jak i europejskiej, zaproponował uwzględnienie w analizach synonimii przede wszystkim wartości kontekstowych wyrazów (1963: 29), a za synonimy uznać wyrazy „w jakikolwiek sposób zamienne” (jw.).

Za ważne dla kultury języka uważa się wspomniane współautorskie opracowania: „Kultura języka” (1955), „Język ojczysty. Wiadomości i ćwiczenia z zakresu historii i kultury języka dla klasy XI” (1956), „Zasady interpunkcji” (1935), „Zasady pisowni polskiej i interpunkcji ze słownikiem ortograficznym” (1936), „O interpunkcji pionowej, poziomej i zerowej” (1969) oraz teksty poświęcone zjawiskom fonetycznym (1933), także obocznościom morfologicznym (1930, 1953), ponieważ właściwa S.J. była „Rozumna tolerancja [...] wobec indywidualizmów językowych” (Pisarek 1981: 71).

Wyraźnym rysem jego pisarstwa jest ujmowanie zjawisk synchronicznych na szerokim tle historycznym, ogólnoteoretyczna obudowa i wnikliwość analiz, liczne innowacje w zakresie nomenklatury językoznawczej i próby redefinicji obiegowych terminów. Część z nich stanowi trwały element dorobku polonistyki w zakresie językoznawczego mianownictwa.

→ CZĘŚCI MOWY, GRAMATYKA, SKŁADNIA, ZAIMEK

Najważniejsze publikacje

S.J. 1935. *Zasady interpunkcji. Prawidła, przykłady, wyjaśnienia, uzasadnienia*. Lwów–Warszawa: Książnica-Atlas.

S.J., i W. Taszycki. 1936. *Zasady pisowni polskiej i interpunkcji ze słownikiem ortograficznym*. Lwów: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

- S.J. 1945. *Zasady pisowni i interpunkcji ze słownikiem ortograficznym: według uchwał Komitetu Ortograficznego Polskiej Akademii Umiejętności z 21 kwietnia 1936 r. zatwierdzonych przez Ministerstwo W. R. i O. P. dnia 24 czerwca 1936 r.* Edynburg: Składnica Księgarska.
- S.J., i W. Taszycki. 1946. *Słownik ortograficzny i zasady pisowni polskiej*. Toruń: Księgarnia Naukowa T. Szczęsnego i Ski.
- S.J. 1953. „Istota, granice i formy językowe modalności”. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* 12: 85–113.
- S.J. 1954. „Techniczne kryterium klasyfikacji wyrazów”. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* 13: 169–175.
- S.J. 1954. „Podstawowe zagadnienia metodologiczne słowotwórstwa”. *Poradnik Językowy* 7: 23–28.
- S.J. 1956. „Elementy semantyczne funkcji składniowych”. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* 15: 65–79.
- S.J. 1957. „Zasady polskiego szyku wyrazów”. W *Dziesięciolecie WSP w Krakowie (1946–1956). Zbiór rozpraw i artykułów*. Kraków: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 309–329.
- S.J. 1960. „Kryteria klasyfikacji wyrazów na części mowy”. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* 19: 51–98.
- S.J. 1962. „Zestawienia bliźniacze”. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* 21: 49–60.
- S.J. 1963. „O definicję synonimu”. W *Studia linguistica in honorem Thaddaei Lehr-Splawińskiego*, red. T. Milewski, J. Safarewicz, i F. Sławski. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 23–29.
- S.J. 1964. *Substantywizacja przymiotników w języku polskim*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- S.J. 1966. „Podział słowotwórczy i morfemowy wyrazów”. *Polonistyka* 1: 1–10.
- S.J. 1971. *Studia nad częściami mowy*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- S.J. 1973. *Ogólnojęzykoznawcza charakterystyka zaimka*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- S.J. 1976. *Podstawy polskiej składni*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- S.J. 1979. *Losy polskiej ortografii*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- S.J. 2002. *Zasady interpunkcji. Podręcznik*, oprac. J. Godyń. Kraków: Wydawnictwo Tomasz Strutyński.

Literatura podmiotowa

- Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego,teczka DSO I Jodłowski Stanisław.
- Archiwum Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej. <http://www.spbabice.edu.pl> (dostęp: 20.05.2021).
- Bednarczuk, L., i E. Stachurski. 1981. „Prace Stanisława Jodłowskiego z dziedziny językoznawstwa ogólnego”. W *Stanisław Jodłowski uczony – nauczyciel – działacz*, red. M. Halawa. Warszawa: Epoka, 29–55.
- Błoński, H. 1979. *Wspomnienia* (maszynopis).
- Chrostek, M. 2016. „Stanisław Jodłowski. W *Złote lata polonistyki lwowskiej (1919–1939)*, red. M. Chrostek. Rzeszów: Wydawnictwo UR, 293–295.
- Halawa, M. (red.). 1981. *Stanisław Jodłowski uczony – nauczyciel – działacz*. Warszawa: Epoka
- Kowalik, K. 2019. „Stanisław Jodłowski – językoznawca i nauczyciel”. W *MY z NICH 3: Spuścizna językoznawców polskich drugiej połowy XX wieku*, red. Z. Greń, K. Kleszczowa, i Z. Zaron. Warszawa: Wydział Polonistyki UW, 89–99.

- Pisarek, W. 1981. „Zasługi Stanisława Jodłowskiego dla kultury języka”. W *Stanisław Jodłowski uczony – nauczyciel – działacz*, red. M. Halawa. Warszawa: Epoka, 68–81.
- Pudłocki, T. 2001. „Prof. dr hab. Stanisław Jodłowski”. *Rocznik Gimnazjalny* 5: 266–272.
- Strutyński, J. 1992/1993. „Pół wieku w służbie nauce i szkole. W dziewięćdziesiątą rocznicę urodzin śp. Profesora Stanisława Jodłowskiego (14 XII 1902 – 8 II 1979)”. *Język Polski w Szkole Średniej* 7(2): 130–135.
- Strutyński, J. 2000. „Stanisław Jodłowski (1902–1979)”. W *Złota księga Wydziału Filologicznego*, red. J. Michalik, i W. Walecki. Kraków: Wydawnictwo UJ, 569–576.
- Zaleski, J. (red.). 1972. *Symbolae polonicae in honorem Stanisłai Jodłowski*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Zaleski, J. 1972. „Życiorys naukowy i społeczny Prof. Stanisława Jodłowskiego”. W *Symbolae polonicae in honorem Stanisłai Jodłowski*, red. J. Zaleski. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 7–16.
- Zaleski, J. 1981. „Prace polonistyczne Stanisława Jodłowskiego”. W *Stanisław Jodłowski uczony – nauczyciel – działacz*, red. M. Halawa. Warszawa: Epoka, 56–67.
- Zaleski, J. 1998. „Stanisław Jodłowski (1902–1979)”. W *Poloniści Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. H. Markiewicz. Kraków: Wydawnictwo UJ, 149–153.